

Postoj slovenských dolnozemskejch spisovateľov ku kodifikáciám slovenčiny

Marko Stojanovič

STOJANOVIČ, M.: Attitudes of Vojvodina Slovak writers toward Slovak language codifications

SLOVENSKÁ LITERATÚRA, vol. 70, 2023, no. 6, pp. 717-724

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2023.70.6.7>

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-9248-4528>

Key words: Dolná zem – “Low Land”, language situation, language codification, Ľudovít Štúr, Hodža-Hattala reform

This contribution addresses the relationship between Vojvodina Slovak writers and the issue of Slovak language codification in the second half of the 19th century. It is based on the thesis that a literary language is one of the most important elements in the process of nation-building and that its establishment is politically, historically, and linguistically crucial. The study examines the awareness of the Lowland intellectual elite regarding the language situation in Slovakia, as it developed in the 1840s and 1850s, marked by the 1848/1849 revolution in the Austrian Empire. A chronological analysis of the relationship between Slovak elites from the Lowlands and two codifications of literary Slovak – Ľudovít Štúr’s (1843) and Michal Miloslav Hodža and Martin Hattala’s (1851, known as the Hodža-Hattala codification) – documents the confusing language situation in the Slovak context in the second half of the 19th century. The Hodža-Hattala reform was more or less successfully established in the journalistic discourse of Vojvodina Slovaks, but biblical Czech continued to dominate communication within the Evangelical Church.

Kľúčové slová: Dolná zem, jazyková situácia, kodifikácia jazyka, Ľudovít Štúr, hodžovsko-hattalovská reforma

Slovenské obyvateľstvo, ktoré kolonizovalo v 18. a 19. storočí južné časti Uhorska (dnes prislúchajúce k územiu Maďarska, Rumunska, Srbska a Chorvátska), dostalo prívlastok „dolnozemskí Slováci“. Do novej domoviny si so sebou priniesli aj svoje nárečia, územné varianty národného jazyka. Spisovný slovenský jazyk pritom prešiel v 19. storočí dvoma kodifikáciami. Štúdie, ktoré sa zaoberajú jazykovou situáciou¹ na Dolnej zemi v 19. storočí (Dudok D. 1996; Filip 1990; Dudok M. 1997; Myjavcová 2001; Koruniak 2020), sa len čiastočne dotýkajú vzťahu dolnozemskej inteligencie k otázke slovenského spisovného jazyka. Cieľom štúdie je preto analýza postoja dolnozemskej inteligencie k procesom politického, historického a lingvistického etablovania sa spisovného jazyka.

Kodifikácie slovenského jazyka

Kodifikácia jazyka je najdôležitejším atribútom modernej identity (Kordić 2010), v prípade slovenského jazyka integrovala slovenské obyvateľstvo do politického národa a odlíšila ho od ostatných národov (Demmel 2015: 53). Rozhodnutím z roku 1843 písať len po slovensky sa Ľudovít Štúr a jeho stúpenci vyhlásili za predstaviteľov samostatného národa (Agnew 1992: 21). Hoci v danom čase dominovalo vo vede presvedčenie, že rustikálny jazyk roľníckeho obyvateľstva nie je kontaminovaný cudzími vplyvmi, a preto je vhodný na kodifikáciu (Burke 2004: 169), podľa názoru Slavomíra Ondrejoviča Ľ. Štúr nekodifikoval jazyk dediny, ale mesta, azda Liptovského Mikuláša (Ondrejovič 2017: 9).² Vo svojich dielach používal Ľ. Štúr termín „nárečie“ v širšom význame pre národný jazyk vrátane jeho rozličných variantov. Svoj pravopisný systém prevzal len s malými korekciami od Antona Bernoláka (Muziková 2009: 470).³ Súveká recepcia Štúrovej kodifikácie sa niesla v znamení konfliktu s priaznivcami československej jednoty (*Hlasové o potrebe jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky*, 1846), ale aj hľadania konsenzu medzi evanjelikmi a katolíkmi. Výsledkom bol prijatý návrh Hodžovho pravopisu s korekciami Martina Hattalu, na základe ktorého vznikla Hattalova gramatika *Slovenská mluvnica* (1852). Hodžovsko-hattalovská reforma zaviedla etymologický princíp a priblížila tak slovenský pravopis k slovanským ortografiám. Učebnica pre školy radikálne reformovaného štúrovského jazyka vyšla až v roku 1864 pod názvom *Slovenská mluvnica pre gymnázia, reálky, praeparandie a vyššie oddelenia hlavných škôl*. Autorom bol katolík Fraňo Mráz, ktorý upravil Hattalovu kodifikáciu. Jeho gramatika sa používala v školách až do gramatiky Samuela Czambela *Rukoväť spisovnej reči slovenskej* (1902). Prvou oficiálne kodifikovanou príručkou slovenčiny používanou v školách sa stal až pravopis Václava Vážneho *Pravidlá slovenského pravopisu* z roku 1931 (Kačala – Krajčovič 2006: 130, 134).

1 Pojem jazyková situácia označuje súhrn foriem existencie jedného jazyka (alebo viacerých jazykov, regionálnych koiné jazykov, ako aj teritoriálnych a sociálnych dialektov), ktoré slúžia na realizáciu kontinuity komunikácie v konkrétnej etnickej komunite alebo administratívno-územnom celku (Švejcer 1990: 481).

2 Podľa niektorých bádateľov základom kodifikácie Ľ. Štúra bol jazyk buržoáznej vrstvy Liptovského Mikuláša (Kollár 2017: 839), respektíve miestnej byrokracie (Macho 2013: 45).

3 Podľa politika a publicistu Milana Hodžu bolo práve Štúrovo úsilie spojiť nekompatibilný Bernolákov fonetický systém a stredoslovenské nárečie dôvodom, prečo Štúrov spisovný jazyk (takzvaná štúrovčina) neuspel (Hodža – Škultéty 2009: 164).

Jazyková situácia po roku 1850

Po roku 1850 sa v slovenskom prostredí používali súbežne súčasná čeština, slovakizovaná čeština Kralickej biblie (neskôr pomenovaná ako staroslovenčina), nová spisovná čeština, Bernolákov a Štúrov spisovný jazyk (Rolková 2007: 67). Preto minister vnútra Alexander Bach po rokovaní s Jánom Kollárom vyhlásil 21. decembra 1849 staroslovenčinu za úradný jazyk Slovákov v Rakúskom cisárstve. Od roku 1849 sa slovakizovaný jazyk Kralickej biblie zaviedol do školského systému na území dnešného Slovenska (Bakke 1999: 143) pod názvom staroslovenčina. Rímskokatolícky kňaz a jazykovedec Andrej Radlinský kodifikoval tento jazyk v roku 1850 učebnicou *Pravopis slowenský s krátkou mluwnici* (Kačala – Krajčovič 2006: 40; Hodža – Škultéty 2009: 277). Slovakizáciu češtiny odôvodnil nadmerným vplyvom nemčiny na češtinu, pričom názov staroslovenčina vysvetlil tézou, podľa ktorej mali v minulosti čeština a slovenčina rovnaký základ bližší slovenčine. Na niektorých slovenských evanjelických školách bola staroslovenčina vyučovacím jazykom až do začiatku prvej svetovej vojny. Tento jazyk bol dokonca v roku 1860 schválený za úradný jazyk v dvadsiatich troch župách (spolu s nemeckým a maďarským jazykom), ale toto rozhodnutie nikdy nenadobudlo účinnosť pre veľký tlak z maďarskej strany (Kamusella 2009: 551). Staroslovenčina bola Viedňou zrušená až v roku 1861 (Švagrovský 2010: 114), čo znamená, že až dvanásť rokov bola jediným oficiálne uznaným jazykom používaným slovenským obyvateľstvom v rámci Rakúskeho cisárstva.

Dolnozemskí Slováci a problematika spisovnej slovenčiny

Migrácia slovenského obyvateľstva na juh vtedajšieho Uhorska v 17. a 18. storočí prebiehala v troch etapách: 1. 1690 – 1710 na juh dnešného Slovenska, 2. 1711 – 1740 do dnešného Maďarska a Rumunska, 3. 1745 – 1790 na územie Vojvodiny⁴ v dnešnom Srbsku (Filadelfi 2010: 24). Prví kolonisti, ktorí po odchode Turkov prišli do Novohradskej a Hontianskej župy, pochádzali z Oravskej, Liptovskej, Turčianskej a Zvolenskej župy (Filadelfi 2012: 29).

V priebehu 18. a 19. storočia sa na Dolnú zem prisťahovalo okolo 200 000 Slovákov (Botík 2011: 17). Na území súčasnej Vojvodiny sa Slováci objavili v roku 1745 v Báčskom Petrovci (Filadelfi 2012: 30). Viac ako deväťdesiat percent prisťahovalcov bolo evanjelického vierovyznania (Sklabinská – Mosnáková 2012: 13), iba v dedine Selenča je dnes obyvateľstvo čiastočne katolícke, zvyšok tvoria evanjelici (Botík 2011: 33). V roku 1880 bolo pri sčítaní ľudu zaznamenaných 43 318 príslušníkov slovenského národa, o dvadsať rokov neskôr 56 846 a v roku 1948 až 73 000 (Subotić 2011: 42).

Pôvod slovenského obyvateľstva vo Vojvodine a obzvlášť v jej západnej časti, v súčasnej Báčke, nie je celkom jasný: bádatelia sa domnievajú, že pochádza z Novohradskej, Hontianskej, Nitrianskej, Liptovskej a Oravskej župy. Predpokladajú aj to, že sa prisťahovali počas sekundárnej kolonizácie z Békešskej Čaby (Filadelfi 2012: 29). Nárečia, ktoré so sebou prisťahovalci priniesli, patria k južnej časti dnešného stredného Slovenska (Štolc 1968); malá časť prišla zo západného Slovenska a usadila sa v dedinách Pivnica a Selenča (Sklabinská – Mosnáková 2012: 20).

4 Vojvodina je historické územie na severe dnešného Srbska, ktoré tvoria štyri historické regióny: Banát, Báčka, Sriem a Mačva.

Pristáhovalci sa držali slovakizovanej podoby jazyka Kralickej biblie, ktorú používali oveľa dlhšie ako evanjelici na dnešnom Slovensku (Botík 2011: 19, 31). Z hľadiska problematiky kodifikácie slovenského spisovného jazyka by tento fakt mohol sugerovať predpoklad, že dolnozemská slovenská inteligencia bola proti novému jazyku. Rovnako by však mohol viesť k domnienke, že dolnozemská inteligencia mohla podporovať nový spisovný jazyk, keďže väčšina pristáhovalcov pochádzala z časti dnešného Slovenska, v ktorých sa hovorilo nárečím, ktoré sa stalo základom moderného slovenského spisovného jazyka.

S ohľadom na to neprekvapuje fakt, že jazykovedec Michal Godra (1801 – 1874), ktorý väčšiu časť života prežil vo Vojvodine, založil v roku 1834 v Pešti časopis *Zora* ako prvé nadkonfesionálne literárne periodikum. Vychádzali v ňom texty v bernolákovčine aj bibličtine,⁵ čo dovtedy nemalo obdobu (Lifanov 2010: 35). M. Godra sa už v roku 1835 pokúsil aj o určitú formu koineizácie bibličtiny hláskoslovnými a pravopisnými prvkami zo slovenčiny, pričom jednotlivé prvky neskôr prevzali L. Štúr i M. Hattala (Lifanov 2010: 37). Uvažoval aj o „tatrančine“ ako o základe slovenského spisovného jazyka, čo korešponduje so Štúrovou koncepciou základu slovenčiny. Preto akceptoval Štúrovu kodifikáciu, hoci k nej mal veľa výhrad a bol presvedčený, že práve on našiel koncept „najdokonalejšej gramatiky“. Pre takýto postoj sa nezapájal do verejných diskusií v súvislosti so Štúrovou lingvistickou činnosťou (Dudok 2001: 8–9). V roku 1851 publikoval v *Slovenských pohľadoch* redigovaných Jozefom Miloslavom Hurbanom prácu podľa Štúrovej kodifikácie pod názvom *Príňesok ku vedecko-slovenskému názvosloviu*, ktorou sa pokúsil nahradiť internacionalizmy slovenskými výrazmi (napríklad mudroveda namiesto filozofia alebo umohledba namiesto teória; Dudok 2001: 9–10). V šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch 19. storočia akceptoval M. Godra hodžovsko-hattalovskú kodifikáciu (Dudok 2001: 12).

Dolnozemskí Slováci sa aj priamo zapojili do bojov o emancipáciu slovenského národa. Z banátskeho Aradáča pochádzal farár, spisovateľ a publicista Leopold Branislav Abbafi (1827 – 1883), ktorý sa v roku 1848 zúčastnil Slovanského zjazdu v Prahe a úzko spolupracoval s L. Štúrom, J. M. Hurbanom a M. M. Hodžom. Po kompromise v roku 1851 prijal hodžovsko-hattalovskú kodifikáciu (Sklabinská – Mosnáková 2012: 22). L. B. Abbafi nebol jediný, kto podporoval Štúra na Dolnej zemi. Štefan Homola (1820 – 1881), evanjelický farár z Báčskeho Petrovca, bol jedným z najaktívnejších štúrovcov (Kmeť 2005: 89), ktorý významne prispel k osvete dolnozemských Slovákov. Bol to práve on, kto založil knižnicu a nedeľnú škola v Báčskom Petrovci v roku 1845 (Filadelfi 2012: 67). Aj známa rodina Kutlíkovcov, ktorá žila v juhozápadnej časti Vojvodiny v Báčke a Srijeme, podporovala Štúrove snahy (Uhrinová-Hornoková a kolektív 2014: 20).

Farár a publicista Štefan Leška (1794 – 1849) zo Starej Pazovy v Srijeme bránil L. Štúra pred útokmi J. Kollára (Kmeť 2005: 93) a chcel odstrániť češtinu z liturgii (Filadelfi 2012: 62). Evanjelický kovačický kňaz a básnik Matej Ambrózy (1797 – 1869) publikoval v literárnej prílohe *Orol tatránski* v roku 1846 báseň *Pozdrav z Banátu*, ktorá bola napísaná pod priamym vplyvom štúrovcov. Keď však išlo o oficiálne záležitosti evanjelickej cirkvi, používal bibličtinu, a to aj napriek

5 Bibličtina je moderný názov pre slovakizovanú verziu českého jazyka Kralickej biblie, ktorý vznikol v jazykovede v 20. storočí. Názov staroslovenčina označoval ten istý jazyk, ale počas 19. storočia.

tomu, že v tom čase v publicistike už dlho dominovala hodžovsko-hattalovská kodifikácia. Preto správu o učení sa katechizmu v roku 1862 odoslal v bibličtine (Čaplovič 1928: 153), ako aj opisný text *Zpráva o kanonické visitaci cirkvi evanjelických a. v. v Banáťe* (Rizner 1929: 28). Aj napriek tomu bol jediným vojvodinským spisovateľom, ktorý písal v duchu Štúrovej filozofie, keď sa L. Štúr usiloval presadiť svoju slovenčinu (Hronec 2015: 19).

Medzi dolnozemskými Slovákmi boli aj odporcovia Štúrovej kodifikácie: miestne noviny v Hložanoch v roku 1846 zaznamenali, že kňazi a učители boli proti ľudovému jazyku a nabádali čitateľov, aby kupovali knihy v maďarčine (Kmeť 2005: 92). Aj vplyvná rodina Haanovcov (Demmel 2017: 184) bola proti Štúrovej kodifikácii (Uhrinová-Hornoková a kolektív 2014: 20) a podporovala používanie bibličtiny. Ľudovít Haan (1818 – 1891) bol skoro štyridsať rokov (1855 – 1891) evanjelickým farárom v Békešskej Čabe a členom Uhorskej akadémie vied. Okrem toho bol básnikom a spisovateľom, ako historik sa zaoberal najmä dejinami Békešskej Čaby. Ešte začiatkom štyridsiatych rokov 19. storočia podporoval slovenskú národnú ideu, ale na ich konci sa stal prívržencom maďarského reformistického hnutia (Katona – Demmel 2016: 21). Z dostupnej korešpondencie L. Haana vysvitá, že až do konca svojho života v roku 1891 písal takmer výhradne v bibličtine, hoci sporadicky používal aj hodžovsko-hattalovskú kodifikáciu. Bol v kontakte s J. M. Hurbanom, ktorý sa založením novín *Cirkevné listy pro veškeré záležitosti cirkve evanjelicko-luteranské* (1863 – 1875) v podstate dištancoval od štúrovčiny a hodžovsko-hattalovskej kodifikácie, keďže noviny vychádzali v bibličtine. L. Haan prosil v roku 1872 J. M. Hurbana o posudok svojej monografie o kancionáli *Cithara Sanctorum* a o zverejnenie vybraných častí tejto svojej knihy v *Cirkevných listoch* (Katona – Demmel 2016: 33-34).

Po kompromise medzi Štúrom a katolíkmi v Prešporku v roku 1851 sa aj jazyková situácia na Dolnej zemi do určitej miery stabilizovala. Tamojšia nepočitná intelektuálna elita prijala hodžovsko-hattalovskú kodifikáciu bez odporu, ale iba keď išlo o publicistiku. Hoci v druhej polovici 19. storočia na Dolnej zemi nebolo veľa spisovateľov a publicistov, do *Slovenských pohľadov* prispievali v rokoch 1881 – 1916 Jozef Podhradský (1823 – 1915), Félix Kutlík (1843 – 1890), Emil Kolényi (1835 – 1915), Ján Kvačala (1862 – 1934), Albert Martiš (1855 – 1918), Jozef Maliak (1856 – 1945) a Gustáv Maršall-Petrovský (1862 – 1915) (Harpán 2018: 87, 95).

Prvé slovenské dolnozemske časopisy pre deti vydával J. Podhradský v rokoch 1864 a 1865. Oba vychádzali v súlade s hodžovsko-hattalovskou kodifikáciou, rovnako náboženský časopis *Slovo života* (1881 – 1882). F. Kutlík bol od roku 1870 kaplánom v Báčskom Petrovci, režíroval tam divadelné predstavenia, angažoval sa politicky a zbieral prostriedky pre Maticu slovenskú. Tiež používal hodžovsko-hattalovskú kodifikáciu (Piroščáková [Pácalová] 2016: 435-436). To isté možno skonštatovať aj o E. Kolényim, J. Kvačalovi, A. Martišovi, J. Maliakovi i G. Maršalovi Petrovskom.

Jaroslava Járošiová (1851 – 1887, vlastným menom Františka Jozefína Járošiová), prvá vojvodinská poetka, publikovala v roku 1874 dve básne v almanachu *Nitra*, obidve v bibličtine (Sklabinská – Mosnáková 2012: 30). Práve tento príklad z prostredia dolnozemskej literárnej tvorby anticipoval nový krátkodobý rozkol medzi redaktorom almanachu J. M. Hurbanom a zástancami hodžovsko-hattalovskej reformy. Šiesty a siedmy ročník *Nitry* z roku 1876 (teda publikácie, ktorá

722 bola v roku 1844 ako vôbec prvá vytlačená v novej, Štúrovej slovenčine), vyšiel totiž v súčasnej češtine a obsahoval iba jednu báseň v slovenčine; dokonca aj venovanie bolo v súčasnom českom jazyku „dceram a synům Moravy a Čech“ (Hodža – Škultéty 2009: 294; Rolková 2007: 172). J. M. Hurban obvinil slovenské ľudové hnutie, že vymyslelo a propagovalo umelú novú slovenčinu, pričom zdôraznil, že existuje len jeden „česko-moravsko-sliezsko-slovenský národ“, ktorý hovorí „československým jazykom“. Poľský lingvista Tomasz Kamusella dospel k záveru, že Hurbanov dočasný odklon od Štúrovej kodifikácie, o ktorú sa sám významne zaslúžil, bol vlastne znakom toho, že Slováci v boji proti asimilácii a maďarizácii zostali osamotení a potrebovali podporu Čechov, ktorí v tomto období a v nasledujúcich desaťročiach začali zaznamenávať významné úspechy v boji za národnú a jazykovú emancipáciu.

Slovenská literatúra a publicistika boli v novom hodžovsko-hattalovskom jazyku tesne pred prvou svetovou vojnou obmedzené na nepočitnú intelektuálnu elitu (Maxwell 2009: 251). S. Czambel v predslove k svojej už spomínanej gramatickej *Rukoväti* (1902) varoval čitateľov, ktorí nepoznajú stredoslovenské nárečie, aby sa na jeho text pripravili čítaním novších časopisov a kníh (keďže sa tento jazyk nemôžu naučiť v škole) a vyhýbali sa čítaniu češtiny, ktorá má odlišný pravopis a výslovnosť (Czambel 1902: iii). Slovenčina nebola úplne štandardizovaná ani po roku 1918 (Kamusella 2009: 138),⁶ hoci martinský úzus kodifikoval S. Czambel (vydania *Rukoväte* v rokoch 1915 a 1919) s pomocnými úpravami Jozefa Škultétyho (Kačala – Krajčovič 2006: 100).

Jazyková situáciu na Dolnej zemi bola v podobnom stave. Názorný je príklad Karola Hrdličku (1837 – 1908), farára, básnika, prekladateľa a osvetového pracovníka z Nadlaku v dnešnom Rumunsku, ktorý do *Cirkevných listov* v roku 1871 napísal, že používa bibličtinu aj novú slovenčinu. Súčasne dospel k záveru, že doba, v ktorej žije, je pre slovenský jazyk iba prechodným obdobím. Preto sa domnieval, že postavenie slovenského spisovného jazyka je aj po tridsiatich štyroch rokoch, ktoré uplynuli od dohody v Čachticiach v roku 1847, ešte stále nejasné (Brtáňová 2016: 401). Napriek tomu možno konštatovať, že v druhej polovici 19. storočia sa hodžovsko-hattalovská reforma viac-menej úspešne etablovala v publicistike dolnozemsých Slovákov. Komunikácii v rámci evanjelickej cirkvi však naďalej dominovala bibličina.

Štúdia je výstupom bilaterálneho projektu *Literatúra v procesoch kultúrno-etnickej sebaidentifikácie slovenskej komunity v Srbsku*, ktorý podporilo Ministerstvo vedy, technologického rozvoja a inovácií Srbskej republiky. Zodpovedná riešiteľka: prof. Dr. Zuzana Čížiková. Doba riešenia: 2022 – 2023.

6 V tomto kontexte slovenčina ako dovtedy nekodifikovaný jazyk (prvý výkladový slovník spisovného jazyka bol dokončený až v roku 1950; Kamusella 2009: 135) prežila. Plné potvrdenie získala až v Československu, v súlade s myšlienkou práva národov na sebaurčenie založeného na existencii vlastného spisovného jazyka.

Pramene

- CZAMBEL, Samuel, 1902. *Rukoväť spisovnej reči slovenskej*. Turčiansky Svätý Martin: Kníhkupecko-nakladateľský spolok.
- HLASOVÉ *o potrebe jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky*, 1846. Praha: České museum.
- ŠTÚR, Ľudovít, 1846. *Nárečie slovenské alebo potreba písania v tomto nárečí*. Prešporok: K. F. Wigand.

Literatúra

- AGNEW, Hugh LeCaine, 1992. Czechs, Slovaks, and the Slovak Linguistic Separatism of the Mid-Nineteenth Century. In *The Czech and Slovak Experience*. London and New York: Macmillan Publishers Ltd., pp. 21-37. ISBN 978-1-349-22243-8.
- BAKKE, Elisabeth, 1999. *Doomed to failure? The Czechoslovak nation project and the Slovak autonomist reaction; 1918-38*. [Doctoral dissertation.] Oslo: Department of Political Science, University of Oslo. ISBN 978-82-570-4471-8.
- BOTÍK, Ján, 2011. *Dolnozemskí Slováci. Tri storočia vystahovaleckých osudov, spôsobu života a identity Slovákov v Maďarsku, Rumunsku, Srbsku a Bulharsku*. Nadlak: Ivan Krasko. ISBN 9789731070674.
- BRTÁŇOVÁ, Erika, 2016. Dva dolnozemske (vojvodinské) katechizmy. *Slovenská literatúra*, roč. 63, č. 6, s. 399-421. ISSN 0037-6973.
- BURKE, Peter, 2004. *Languages and Communities in Early Modern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 9780511617362.
- ČAPLOVIČ, Ján, 1928. *Dejiny slovenského evanjelického a cirkevného sboru v Kovačici*. Petrovec: Kníhtlačiareň učiteľského spolku v Petrovci.
- DEMMEĽ, József, 2015. Spisovná slovenčina a uhorskoslovenské zemanstvo. Štúrovčina ako nástroj spoločenskej integrácie. In MACHO, Peter – KODAJOVÁ, Daniela, ed. *Ľudovít Štúr na hranici dvoch vekov. Život, dielo a doba verzus historická pamäť*. Bratislava: Veda, s. 53-68. ISBN 978-80-224-1454-8.
- DEMMEĽ, József, 2017. „Slovenský kňaz, ale maďarský spisovateľ.“ O identite Ľudovíta Haana. In *Konfesia a národ. Kontexty konfesionalnej a národnej identity slovenskej spoločnosti v 19. a 20. storočí*. Budapešť: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, s. 184-199. ISBN 978-615-5615-70-2.
- DUDOK, Daniel, 1996. *O slovenskom jazyku v Juhoslávii*. Báčsky Petrovec: Kultúra.
- DUDOK, Miroslav, 1997. *Vývin slovakistiky. Štúdie z dejín jazykovednej slovakistiky v Juhoslávii. 18. a 19. storočie*. Nový Sad: Vydavateľstvo Spolku vojvodinských Slovákov.
- DUDOK, Miroslav, 2001. K dvojstému výročiu narodenia jazykovedca Michala Godru (24. 1. 1801 – 1. 3. 1874). *Slovenská reč*, roč. 66, č. 1, s. 5-14. ISSN 0037-6981.
- FILADELFI, Samuel, 2010. *Formovanie a udržanie identity slovenských migrantov v bývalom Uhorsku od roku 1711 po súčasnosť: prípadová štúdia Báčsky Petrovec*. [Diplomová práca.] Praha: Univerzita Karlova.
- FILADELFI, Samuel, 2012. Slovenská menšina v krajinách bývalého Uhorska v období 1711 – 1918. *Klaudyán*, roč. 8-9, č. 1, s. 26-42. ISSN 12-129690.
- FILIP, Michal, 1990. *Štúdie a články*. Nový Sad: Obzor – Tvorba.
- GLOVŇA, Juraj, 2017. Konfesionalne pozadie štúrovej kodifikácie. In GLOVŇA, Juraj, ed. *Historický a sociolingvistický kontext kodifikácií slovenských jazykov*. Bratislava: Slovenský komitét slavistov, s. 33-43. ISBN 9788089489305.
- HARPÁŇ, Michal, 2018. Slovenskí vojvodinskí spisovatelia v Slovenských pohľadoch (1881 – 1916). *Slovenské pohľady*, roč. 4, č. 9, s. 87-106. ISSN 1335-7786.
- HODŽA, Milan – ŠKULTÉTY, Jozef, 2009. *Polemika o československom rozkole*. Bratislava: Vydavateľstvo spolku slovenských spisovateľov. ISBN 9788080613051.
- HRONEC, Vítazoslav, 2015. *Poézia vojvodinských Slovákov*. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum. ISBN 978-86-7103-453-1.
- KAČALA, Ján – KRAJČOVIČ, Rudolf, 2006. *Prehľad dejín spisovnej slovenčiny*. Martin: Matica slovenská. ISBN 8070908130.
- KAMUSELLA, Tomasz, 2009. *The Politics of Language and Nationalism in Modern Central Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. ISBN 978-0-230-58347-4.
- KATONA, Csaba – DEMMEĽ, József, ed., 2016. *Slovenský kňaz, maďarský historik. Listy a denník Ľudovíta Haana*. Békéscsa – Budapest: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku. ISBN 978-615-5615-51-1.

- 724 KMEŤ, Miroslav, 2005. Dolnozemske enklávy v reflexii Štúrových politických novín. *Acta historica Neosoliensia*, roč. 8, s. 87-101. ISSN 2453-7845.
- KOLLÁR, Karol, 2017. Vybrané interdisciplinárne momenty v skúmaní „štúrovej problematiky“. *Filozofia*, roč. 72, č. 10, s. 834-843. ISSN 0046-385X.
- KORDIČ, Snježana, 2010. *Jezik i nacionalizam*. Zagreb: Durieux. ISBN 9789531883115.
- KORUNIAK, Samuel, 2020. *Dejiny spisovnej slovenčiny vo Vojvodine medzi dvomi vojnami*. Nový Sad: Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov – Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum. ISBN 978-86-87947-42-9.
- LIFANOV, Konstantin, 2010. Almanach Zora a štúdium dejín spisovnej slovenčiny. *Opera Slavica*, roč. 20, č. 45, s. 34-42. ISSN 2336-4459.
- MACHO, Peter, 2013. Premeny symbolickej funkcie Tatier v nacionalistickom diskurze 19. storočia. In KOVÁČ, Dušan, ed. *Sondy do slovenských dejín v dlhom 19. storočí*. Bratislava: Historický ústav SAV, s. 41-48. ISBN 9788097154011.
- MAXWELL, Alexander, 2009. *Choosing Slovakia: Slavic Hungary, the Czechoslovak Language and Accidental Nationalism*. London - New York: I. B. Tauris & Co Ltd. ISBN 978-1-8488-5074-3.
- MUZIKOVÁ, Katarína, 2009. Vývin kodifikácie spisovnej slovenčiny od L. Štúra po S. Czambela. In *Varia XVIII. Zborník plných príspevkov z XVIII. kolokvia mladých jazykovedcov*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, s. 468-475. ISBN 978-80-557-0879-9.
- MYJAVCOVÁ, Mária, 2001. *Slovenčina v jazykovej enkláve*. Báčsky Petrovec: Kultúra – Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko.
- NOVOTNÝ, Jan, 1963. Ke vzájomnému vzťahu Pavla Josefa Šafárika se štúrovcí. In *Slovenské štúdie VI. Odkaz P. J. Šafárika*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, s. 41-57.
- ONDREJJOVIČ, Slavomír, 2017. Štúrovská kodifikácia spisovnej slovenčiny v sociolingvistickom kontexte. In GLOVNÁ, Juraj, ed. *Historický a sociolingvistický kontext kodifikácií slovenských jazykov*. Bratislava: Slovenský komitét slavistov, s. 7-15. ISBN 9788089489305.
- PIROŠČÁKOVÁ, Jana [PÁCALOVÁ, Jana], 2016. Dvojdňové putovania dolnozemskeho Slováka po slovanskom svete. *Slovenská literatúra*, roč. 63, č. 6, s. 435-453. ISSN 0037-6973.
- RIZNER, Ľudovít Vladimír, 1929. *Bibliografija pisomništva slovenského na spôsob slovníka od najstarších čias do konca r. 1900*. Diel I. A – F. Turčiansky sv. Martin: Matica slovenská.
- ROLKOVÁ, Natália, 2007. *Jozef Miloslav Hurban – prvý predseda Slovenskej národnej rady*. Bratislava: Kancelária Národnej rady SR. ISBN 9788089052370.
- SKLABINSKÁ, Milina – MOSNÁKOVÁ, Katarína, 2012. *Slováci v Srbsku z aspektu kultúry*. Nový Sad: Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov. ISBN 978-86-87947-11-5.
- SUBOTIĆ, Momčilo, 2011. Srpsko-slovačko susretanje: nacionalni i kulturni identitet Slovaka u Vojvodini. *Politička revija*, roč. 28, č. 2, s. 41-58. ISSN 1452-175X.
- ŠTOLC, Jozef, 1968. *Reč Slovákov v Južoslávii*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV.
- ŠVAGROVSKÝ, Štefan, 2010. Spisovná slovenčina pred a po revolúcii 1848/49 (epizóda s tzv. staroslovenčinou). *Slovenská reč*, roč. 75, č. 2, s. 97-116. ISSN 0037-6981.
- ŠVEJČER, Aleksandr Davydovič, 1990. *Jazykovaja situacija. Lingvističeskij enciklopedičeskij slovar*. Moskva: Sovetskaja enciklopedija. ISBN 5-85270-031-2.
- UHRINOVÁ-HORNOKOVÁ, Alžbeta – KISS SZEMÁN, Róbert – LÁSIK, Michal – ŽILÁKOVÁ, Mária, 2014. *Dejiny a kultúra Slovákov v Maďarsku*. Budapest: Oktatóskutató és Fejlesztő Intézet. ISBN 978-963-19-7155-2.

Dr. Marko Stojanović
University of Belgrade
Faculty of Philology
Studentski trg 3
110 00 Belgrade
Republic of Serbia
E-mail: jankulam@yahoo.com